УДК 94(474.2)+316.42
DOI https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.3.17

Орлова Тетяна Володимирівна,
доктор історичних наук, професор,
професор історичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
orcid.org/0000-0002-4079-0049
orlova.knu@gmail.com

КУЛЬТУРА ЖИТТЯ ЕСТОНЦІВ

У статті з позицій міждисциплінарного підходу розглядається актуальна категорія «культура життя» на прикладі однієї з пострадянських держав. Аналіз чинників, які зумовили швидке перетворення колишньої окраїни тоталітарної імперії на розвинену країну сучасного світу, проведено з історичного, соціологічного, психологічного погляду, що може вважатися студією із соціальної історії, історії ментальностей а також культурології. Із погляду нової історичної науки взято до уваги мегатенденції, які діють у світі впродовж останніх десятиліть, зокрема зростання значення людського фактору і визначення показників, які вимірюють успішність держав саме з його урахуванням. Серед таких показників – «щастя» (happiness) і «благополучне життя» (wellbeing), конкретне вимірювання яких фіксується у щорічних міжнародних рейтингах щастя. Показовим фактом є те, що на верхніх позиціях упродовж років розташовуються країни Північної Європи, серед яких і найменша за територією, населенням, ресурсами Естонія. Головна ідея пропонованої до уваги розвідки полягає у тому, що визначальним чинником є культура життя, яка у названій країні є вельми високою. Розглядаються історичні обставини, які сформували національний менталітет, – головну рушійну силу творення культури взагалі і культури життя зокрема. Наголошується на тому, що естонці виявилися спроможними давати адекватні відповіді на історичні виклики, головним із яких є виклик модернізації. Цінуючи традиції, цей народ виявився спроможним сприймати новації і втілювати їх у життя. Естонський приклад вкотре підтверджує головний висновок синергетики: успішнішою є складна відкрита система, яка адекватно реагує на зміни навколишнього середовища. Естонія спромоглася здійснити перехід від індустріального до постіндустріального суспільства, чому посприяла культура життя, яка, своєю чергою, змінюється відповідно. Досвід Естонії має значення для України, яка також має здійснити перехід не лише від стану російської/радянської колонії до незалежної держави, а й до модерної нації сучасності.

Ключові слова: соціальна історія, мегатенденції, модернізація, культура життя, національний характер, постіндустріальне суспільство.

Orlova Tetiana,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor at the Faculty of History
Taras Shevchenko National University of Kyiv
orcid.org/0000-0002-4079-0049
orlova.knu@gmail.com

ESTONIANS' CULTURE OF LIVING

The article takes an interdisciplinary approach to a topical category such as the "culture of living" by the example of a particular post-Soviet country. Factors that have determined its fast transformation from a former outskirt of a totalitarian empire into a developed country in the modern world are analyzed from the viewpoints of history, sociology and psychology, amounting to a study in social history, the history of mentalities, as well as cultural studies. From the perspective of the "New Science of History" considered are the megatrends affecting the world throughout recent decades, notably, the growing importance of the human factor and the definition of indices that measure the success of states with this regard. These include the indices of "happiness" and "wellbeing", estimated with precision and published annually in World Happiness Reports. Noteworthy is that, for years, the top positions have been occupied by North European countries, including the least of them by territory, population and resources, Estonia. The present study is to prove the culture of living as the key factor here, which in Estonia's case is

considerably high. Reviewed are the historical circumstances that have molded the national mentality – the core engine of the making of culture in general and the culture of living in particular. It's emphasized that the Estonians turned out capable of giving adequate response to the challenges of history, that of modernization being the key one. Cherishing tradition, this people appeared able to embrace and implement innovation. Over and over, the Estonian example supports the core tenet of synergetics: more successful is a complex open system that reacts adequately to changes in its environment. Estonia managed to perform transition from the industrial to the post-industrial society, with the help of the culture of living that, in turn, is changing respectively. Estonia's experience is important for Ukraine, which also has to transcend not just from the position of a Russian / Soviet colony to an independent state, but also to a cutting-edge modern nation.

Key words: social history, megatrends, modernization, the culture of living, living culture, national character, post-industrial society.

Від останнього десятиріччя минулого століття світ перебуває у процесі кардинальних трансформацій. Світові фінансово-економічні кризи 1998 і 2008 рр., COVID-19, російська агресія проти України докорінно змінюють світоустрій по суті і в оцінках. Не вдаючись у деталізацію змін, варто зазначити, що відбуваються зрушення у поглядах на велич і успішність держав. Один із трендів сучасних обговорень – це спроби знайти додаткові показники, які ту успішність вимірюють. Одним із таких показників стає «щастя» (happiness) або «благополучне життя» (wellbeing). Щорічно складаються міжнародні рейтинги щастя (*World Happiness Report 2024*), у яких детально розбираються чинники впливу на це відчуття громадянами тих чи інших держав. Відчуття щастя – це суб'єктивна річ, на яку впливають психологічні особливості людини, культурна ментальність, національні традиції, а не тільки показники, що вимірюються об'єктивно. У XX ст. психологи і економісти вважали, що не слід брати до уваги те, що люди думають чи говорять про себе, оскільки це вкрай суб'єктивно. Зараз же підходи інші: об'єктивна наука може спиратися на суб'єктивні реакції і виводити з них закономірності. Не лише науковці, а й політичні діячі пропонують свої висновки, як це робить, наприклад, Андрерс Фог Расмуссен, колишній прем'єр-міністр Данії і колишній генеральний секретар НАТО, на Всесвітньому економічному форумі в Давосі 2019 р. (Єрмоленко, 2019). Його країна впродовж багатьох років посідає перші місця у Міжнародному рейтингу щастя. Принагідно відзначимо, що інші лідерські позиції у цьому питанні – у кількох країн Північної Європи, серед яких і пострадянські країни Балтії, зокрема Естонія.

Естонія – найменша серед них як за територією, так і за населенням, практично без корисних копалин, особливо паливно-енергетичних. Але за всіма соціально-економічними позиціями вона є найрозвиненішою на всьому пострадянському просторі. За роки відновленої незалежності країна увійшла до числа світових лідерів за багатьма показниками. Так, вона вважається найкращою у Європі в плані економічних свобод і за рівнем освіти. 9 грудня 2010 р. вона першою серед усіх пострадянських держав приєдналася до кола 36 найрозвиненіших в економічному плані країн, об'єднаних в Організацію економічного співробітництва і розвитку. Естонці мають найвищий рівень життя порівняно з іншими колишніми республіками СРСР. Естонію називають найнадійнішим другом України у боротьбі за свободу і незалежність. Для України важлива не лише допомога у дипломатичному, економічному, військовому, науково-технічному плані, а й естонський досвід творення нового життя. У цьому процесі важливе врахування і традицій минулого, і новацій сучасності.

Людство вступає у новий етап цивілізаційного розвитку, у якому інформаційні технології стають найважливішим складником життєдіяльності людини, який має відповідати новим умовам існування. У кожному виді діяльності своя культура. Культура життя – це форма і спосіб існування людини у соціальному середовищі, вибір оптимальних моделей діяльності, поведінки для вирішення конкретних завдань, які постають перед нею в процесі життєдіяльності.

Мета пропонованої до уваги студії – провести креативний аналіз культури життя естонців, які виявилися вельми успішними у транзиті від радянської республіки до однієї з найрозвиненіших країн вільного світу.

Географічне розташування Естонії відбивається і на її історії та культурі, адже вона

розташована на стику кількох держав, а саме: Швеції, Фінляндії, Росії, Латвії. Кожна з них впродовж століть впливала на естонські шляхи розвитку. Самі естонці завжди вважали себе північним європейським народом і подумки тяжіли до Скандинавії. Давні племена естів сповідували язичницькі культи і довгий час чинили опір християнству у його католицькому варіанті. Католицька церква не виявляла інтересу до місцевої мови і культури, тому мала невелике значення для місцевого селянського населення. Реформація, проникаючи на естонські землі, змінювала ставлення до релігії. Населення все більше приєднувалося до протестантської, а саме лютеранської, Церкви, яка більше орієнтувалася на людей реальної справи.

В естонському національному характері закладене лютеранське ставлення до праці не як до «кари Божої», а як до покликання, до сумлінного виконання свого земного призначення, вказаного Богом. Естонці вважають, що любов до праці – ключова чеснота, що визначає значення особи у суспільстві. Ставлення до своїх професійних обов'язків є способом життєдіяльності, формою самовираження. Естонському етосу праці притаманні працелюбність, сумлінне ставлення до виконання трудових обов'язків, пунктуальність, акуратність, старанність, високе почуття відповідальності за доручену справу, уміння доводити розпочату справу до кінця, заощадливість. У цілому це вельми висока культура праці. Разом із тим у країнах із традиціями протестантизму, до яких належить Естонія, набагато менше церковних та інших свят, а отже, втрат робочого часу. Протестанти не схильні до марнотратства і марнославства. Таке ставлення до ресурсів, зокрема ресурсів часу, на користь економічній ситуації, яка, врешті-решт, визначає добробут і щастя суспільства. Естонці добре розуміють, що таке тайм-менеджмент, а також уважно ставляться до менеджменту, що відповідає врахуванню мегатенденції, яка одержала назву «менеджеріальна революція». В Естонії вона відбулася, зокрема, у тому, що були відсунені від владних позицій радянські «кадри». На їхнє місце прийшла патріотично налаштована молодь, часто та, яка одержувала освіту за кордоном.

Естонська економічна культура характеризується як продуктивна, що відрізняє її від непродуктивної. Для порівняння: продуктивна культура розглядає працю як суспільний обов'язок і головну форму самовираження, найбільш гідне джерело задоволення потреб; для непродуктивної культури праця – тягар, невідворотне зло, справжнє задоволення від життя – поза роботою. Економічна доцільність для продуктивної культури полягає у заощадливості та інвестиціях у майбутнє, для непродуктивної культури важливий зрівняльний розподіл сьогодні. Конкуренцію продуктивна культура розглядає як позитивну силу, що розвиває прагнення до довершеності і зростання суспільного багатства, а непродуктивна культура вважає її формою агресії, що загрожує стабільності і солідарності суспільства, є джерелом заздрощів. Багатство у продуктивній культурі оцінюється як результат особистої ініціативи і зусиль; у непродуктивній культурі багатство уявляється існуючим ресурсом, котрий підлягає розподілу, а праведним шляхом нажити багатство неможливо. Саме життя продуктивна культура розглядає як те, що людина робить сама, а інша культура вважає гралищем нездоланних сил («Бог чи диявол», «транснаціональні компанії», «світова змова»), відповідно, люди живуть у страху та песимізмі. Причому інакомислення небажане, таврується як злочин, що загрожує стабільності та одностайності. Натомість продуктивна культура цей феномен цінує як важливу умову істини і постійного оновлення суспільства. Останні два слова підкреслюють провідну характеристику західної, європейської цивілізації, частиною якої завжди вважали себе естонці.

Європейська, західна цивілізація здавна орієнтувалася на новації, творила модерне суспільство, хоча спочатку була суспільством традиційним. Історики, соціологи, психологи з'ясували, що перехід від традиційного до модерного суспільства пов'язаний із життєвими цінностями, які мотивують людину. Відомий український історик Я. Грицак пише: «…чим традиційніші суспільства, тим сильніші в них релігійні цінності й цінності виживання. І навпаки, модерні суспільства мають більш (хоч і не завжди) секулярний характер, а їхні громадяни мають більшу схильність до самовираження» (Грицак, 2014, с. 54).

Стосовно Естонії й тей інше має місце. Це одна з тих країн, де віруючих найменше – лише 17%.

Переважаюча більшість із них сповідує православ'я (Православ'я – найпоширеніша релігія Естонії. Дані перепису). Зрозуміло, що це російськомовні віруючі. За радянських часів частка російськомовного населення значно зросла за рахунок прибуття робітників, службовців, військових з інших республік для того, аби зробити з Прибалтики «вітрину успішності соціалістичного розвитку» для Заходу. Попри офіційний атеїзм радянська влада сприяла діяльності Московського патріархату, який за всіх часів слугував опорою російського імперства. У травні 2024 р. парламент Естонії визнав Московський патріархат інститутом, що підтримує військову агресію Російської Федерації. У заяві, зокрема, зазначалося: «Як інструмент пропаганди війни керівництво Московського патріархату і патріарх Кирило використовують ідеологію «русского мира», за допомогою якої знищуються останні прояви демократії в росії, мілітаризується російське суспільство і виправдовується агресія з метою розширити російську федерацію на всі землі, що історично перебувають під впливом росії, у тому числі на Україну». І ще було вказано, що заклики Московського патріархату «приховують у собі загрозу безпеці та існуванню Естонії, зокрема пряму загрозу суспільному та конституційному порядку в Естонії» (Парламент Естонії визнав Московський патріархат інститутом, що підтримує військову агресію рф). Митрополиту РПЦ МП Євгену через пропагандистську підтримку СВО не подовжили вид на проживання і видворили з країни.

Російський чинник упродовж століть являв собою загрозу естонській ідентичності. Для Росії культурна різноманітність виступала однією з головних ознак імперії європейського рангу. Балтійське узбережжя, таким чином, ставало для Санкт-Петербургу не лише стратегічно і політично важливим. Його перебування у складі імперії було справою престижу. Російська лютнева революція 1917 р. одним зі своїх наслідків мала те, що у квітні того ж року естонські землі стали автономною провінцію, а 24 лютого 1918 р. було проголошено незалежність Естонії. Більшовики зробили спробу повернути втрачене збройним шляхом, але після 13-місячної війни 2 лютого 1920 р. підписано мирний договір, за яким радянський уряд «добровільно і назавжди» відмовлявся від Естонії. Проте у 1939 р. Естонія втратила незалежність і була включена до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Невідворотним наслідком стало здійснення радянизації, за якою приховувалася русифікація під гаслом інтернаціоналізму і формування «нової історичної спільноти – радянського народу». За цим стояло намагання насильницької деформації і розколу колективної національної ідентичності. Злочини проти етнічної ідентичності набували різних проявів – від викорінення державного самовизначення народів до депортацій і репресій. Так, за роки Другої світової війни і становлення радянської влади Естонія втратила приблизно 200 тис осіб – п'яту частину свого населення (Мацько, 2018). Нищенню ідентичності мало сприяти поширення російської мови як «мови міжнаціонального спілкування» у союзі «братніх народів». Місцеве населення прибалтійських республік сприймало все це вкрай неохоче. Повільність, яка увійшла до радянських анекдотів, може розглядатися як певний саботаж виконання настанов Комуністичної партії Радянського Союзу.

Разом із тим свою роль відіграли й інші історичні чинники. Так, у культурі прибалтійських етносів упродовж століть велику роль відігравало село, оскільки у містах домінували іноземці. Сільський уклад із меншим обсягом зовнішніх комунікацій давав змогу зберігати соціокультурну автономність балтійських народів. Маючи тривалий досвід протистояння іноземцям (німцям, датчанам, шведам, полякам, росіянам), прибалти виробили власні засоби захисту і збереження своїх етносів, головним з яких є не войовничість, а соціально-психологічна відстороненість від влади, закритість, здатність у несприятливому середовищі «уходити в себе». Найбільш яскраво це виявляється у найменш чисельного балтійського етносу – естонців. Закритість, здоровий скептицизм сформували історичну традицію тихого, але стійкого способу збереження ідентичності, що допомогло впродовж століть зовнішніх намагань її знищити.

Окремо слід сказати про естонську мову. Вона входить до групи фіно-угорських мов, які вважаються найскладнішими у Європі. Складною є граматика, зокрема 14 відмінків, не має артиклів і граматичних родів. Побудувати правильну граматичну конструкцію дуже непросто.

Імовірно, ця обставина відіграла ключову роль у тому, що естонська мова не лише вижила, а й не була поглинута ні німецькою, ні російською мовами, які в різний час панували на цих землях. Естонська стала сучасною мовою культури із відповідною термінологією, що обіймає більшість основних сфер життя. У сучасних школах навчання відбувається на офіційно затвердженій естонській мові за великої уваги до вивчення іноземних, насамперед англійської. Як і в інших народів, мова не могла не вплинути на риси національного характеру. Для естонського менталітету притаманні такі риси, як зосередженість, ретельність, уважність до деталей, повага до точності у виконанні роботи, спокійне ставлення до складностей і налаштованість методично їх долати, неквапливість, схильність наперед обдумувати свої слова і дії.

Країна завжди відрізнялася низькою густиною населення, яке віддавало перевагу хуторському способу життя. Ідеал селянина: аби з його подвір'я не було видно диму із сусіднього будинку. Звідси випливає притаманний естонцям індивідуалізм (риса європейської, західної цивілізації). Естонія – індивідуалістична країна. Серед естонців панує тверде переконання про особисту відповідальність і власні досягнення. Більшість естонців переконана, що кожному має бути дозволено займатися своїми справами, досягати нових висот або навіть копати собі яму. Як свідчить історія, у не надто жорсткій соціальній структурі індивідуалістичних країн, де життєвий успіх не залежить від того, наскільки особа інтегрована у суспільство, прозорість і чесність цінуються вище, ніж гармонія та лояльність. Із цієї причини в спілкуванні естонці прямолінійні: зазвичай говорять те, що думають, і мають на увазі те, що кажуть. Західний спосіб ведення справ передбачає саме такі підходи. Відповідність естонських орієнтирів західним сприяла тому, що країна одержала потужну зовнішню підтримку: дипломатичну, політичну, економічну, фінансову, культурну у поверненні до європейської цивілізації. Вона першою серед пострадянських держав у 2004 р. була прийнята до НАТО і Європейського Союзу, що, беззаперечно, сприяло її подальшому розвитку. Європейський досвід ще раз засвідчив, що індивідуалізм ладнає з гуманізмом і високою мірою солідарності, адже громадянська солідарність – один із наріжних каменів сучасного європейського співтовариства. Чесність і порядність у такому співтоваристві – на першому місці. Естонці на своєму прикладі підтвердили, що бути чесними і порядними вигідно. Замість пишних слів – реальні справи, виконані обіцянки, дотримані домовленості. Країна також позиціонує себе як високо прагматичну. Люди швидко зрозуміли, що бути чесним вигідно: західні партнери, які звикли до чесного ведення бізнесу, радо йшли на співпрацю з новими партнерами. Успішний бізнес, успішна економіка – основа покращення життя в країні. Легко адаптуючи традиції до умов, що змінюються, естонці демонструють високий ступінь самоорганізації (ключове слово синергетики), що забезпечує їм стійкість у відповідях на виклики епохи, які даються без зайвих емоцій. Емоційність – риса соціального інфантилізму – не є характерною для балтів.

У пошані – переважання розуму над емоціями. Раціоналізм об'єднує естонців з європейцями, узагалі людьми Заходу. Раціональна життєдіяльність орієнтована на максимізуючу поведінку: приймаючи відповідальні рішення, людина чи колектив прагне або максимізувати свою вигоду від використання обмежених ресурсів, або мінімізувати витрати ресурсів під час досягнення необхідного результату. Показовий приклад Естонії: у зимовий період, аби запобігти ожеледиці на дорогах, використовується гранітна крихта. Навесні весь матеріал збирається назад, аби його використати наступної зими.

Свого часу раціоналізм сприяв Реформації, сьогодні – модернізації. Реформована християнська релігія стала моральною основою буржуазного розвитку, а потім сформований нею менталітет зумовив кращу підготовленість до інноваційної постіндустріальної економіки, інформаційного суспільства. Свою роль відіграли ще кілька обставин. Серед них – усвідомлення хибності радянської (російської) моделі розвитку (радше сказати – деградації); морально-психологічна готовність до змін, до інновацій; традиції високого рівня освіченості населення (протестант мав самостійно спілкуватися з Богом, читати Біблію, а для цього треба знати грамоту, тому рівень грамотності на прибалтійських землях перевищував рівень у російській імперії); мізерні природні ресурси. Головне – необхідність давати адекватні відповіді на

виклики модернізації, які постають перед усіма країнами світу.

Ставши на початку дев'яностих років минулого століття на шлях суспільної модернізації, зусилля спрямовувалися на розвиток демократії, ринкової економіки, соціальної держави. Причому і переважаюча більшість населення, і еліта країни були одностайні у роботі над здійсненням накресленої мети. Подоланню складностей сприяв справжній, а не показний патріотизм, особливо з боку національної еліти, яка не займалася розкраданням і виведенням коштів в офшори, а віддано працювала на розбудову Батьківщини. Слід підкреслити, що корупція на будь-якому рівні неприйнятна в естонському суспільстві.

Естонці уважно стежать за тенденціями, які розгортаються в сучасному світі, за переходом передових країн із щабля індустріального суспільства до суспільства постіндустріального, або інформаційного. Радянська система не змогла здійснити цей фазовий перехід. Важлива причина – її антиіндивідуалістична сутність, закритість радянського суспільства. Наполягаючи на своїх утопічних цілях, керівництво держави впродовж десятиліть не воліло брати до уваги віруючі у світі тенденції. Це стосувалося кризи індустріального суспільства, яке створювалося в СРСР упродовж десятиліть колосальними витратами людських життів з облудними обіцянками покращень у майбутньому комуністичному суспільстві. Тавро «індивідуалізм» являло справжню небезпеку для свободи і навіть життя особи.

Історія останніх десятиліть показала, що прогрес визначається креативністю індивідів. З'явилося навіть поняття «креативне суспільство». А кризовий стан, пов'язаний із вичерпанням можливостей індустріального суспільства, долається переходом до постіндустріального, інформаційного, де головним чинником прогресу виступають інформаційні технології і продукування інформації. У маленької Естонії з браком природних ресурсів головним ресурсом стала креативність її громадян. Від початку 1990-х років в Естонії пішла «електронна революція», яка незабаром призвела до ствердження digital society, а в міжнародний обіг увійшло позначення E-stonia – «Електронна Естонія». Це свідчить про високий рівень диджиталізації країни у різних сферах і на різних рівнях – від функціонування електронного уряду, державних ІТ-сервісів, які полегшують повсякденне життя і ведення бізнесу (практично все тут робиться онлайн за винятком укладання і розірвання шлюбів і придбання нерухомості) і до того, що комп'ютерну грамотність малі діти опановують із ранніх років життя. Така компетентність стала життєво необхідною, оскільки змінилося середовище існування естонців, у житті все більшу роль набуває «віртуальний простір».

Разом із тим естонці дуже люблять свою землю, піклуються про неї. Проблеми екології – на одному з чільних місць. Позитив від запровадження електронного врядування визначається не лише обмеженням сваволі чиновництва та корупції, а й збереженням лісових ресурсів. Усвідомлення загрози світової екологічної кризи сприяло ініціативі Таллінна щодо проведення міжнародного суботника. Від 2008 р. у вересні у понад сотні країн виходять на збирання сміття десятки тисяч волонтерів. 15 вересня 2018 р. естонська президентка К. Кальюлайд брала участь в екологічній акції в Україні, у парку міста Дніпро. У 2021 р. в рамках ініціатив ООН вона стала глобальною захисницею прав жінок і дітей. На два роки нею було визначено три пріоритетні мети: менше материнської смертності, більше безпеки в питаннях харчування, більше інновацій та цифрових рішень (Президентка Естонії стала глобальною захисницею жінок і дітей у рамках ініціативи ООН).

Жінка на найвищих державних посадах не дивує мешканців Північної Європи. У 2016–2021 рр. президентство – у К. Кальюлайд. Упродовж 2021–2024 рр. прем'єрство – у К. Каллас, яка виявилася найрішучішою прибічницею України у протистоянні російській агресії серед усіх європейських політиків. Її кандидатура розглядалася на посаду генерального секретаря НАТО. Що цьому завадило? Чи те, що росіяни оголосили її в розшук, чи побоювання європейців надто рішучої позиції естонки по відношенню до країни-агресорки, може, гендерні упередження. Урешті-решт, К. Каллас стала Верховним представником з іноземних справ і політики безпеки ЄС. Очолюваний нею Кабінет міністрів пішов у відставку. У липні 2024 р. склав присягу новий кабінет, у якому з 14 крісел сім зайняли жінки (В Естонії – новий уряд).

Соціологи визначають Естонію як фемінну країну *(Hofstede Insights)*. У таких суспільствах переважаючими цінностями є турбота про інших і якість життя. Суспільством певною мірою рухають скромність і справедливість. А також усвідомлення глобальних тенденцій, зокрема зміна філософії споживання. Індустріальне суспільство породило масове виробництво, продукцію якого мало «перетравити» суспільство масового споживання з манерами надмірності і демонстративності. Головним результатом стала екологічна криза. У стратегії виходу з неї важливе місце займають самообмеження, дбайливе ставлення до ресурсів усілякого роду. Виявилося, народи з менталітетом, сформованим під впливом протестантизму, виробили свої життєві моделі, які цьому відповідають, наприклад шведський «лагом» або данське «хюге». В основі – той самий раціоналізм, він виявляється в розумному мінімалізмі: «Необхідне важливіше надмірного». Основні принципи: перевага якості над кількістю; відмова від розкоші та всього показного; максимум натуральності в одязі, інтер'єрі тощо; помірність у всьому, особливо в їжі; турбота про інших та навколишнє середовище (Що прийде на зміну хюге). Якщо подивитися глибше, ще зміна філософії споживання, що можна вважати сучасною мегатенденцією. Ще одна мегатенденція враховується естонцями, і не тільки ними. Це – зростання значущості постматеріальних цінностей, зокрема тих, що сприяють самореалізації особистості і, відповідно, більшій задоволеності життям.

Висновки. Значення представленої до уваги розвідки полягає у демонстрації успішного досвіду невеликої країни з драматичною історією і браком ресурсів у творенні модерного суспільства з кращими умовами для кожного громадянина. Чи не головним чинником у цьому є висока культура життя естонців. Зрозуміло, що суспільство формує культуру життя людей, але є і зворотний вплив. Поєднуються об'єктивні і суб'єктивні, матеріальні і духовні чинники, що формувалися історично, формуються нині. Досвід Європи, Естонії демонструє: успіх соціальних трансформацій напряму залежить від спроможності людей, яке б положення в суспільстві вони не займали, сприймати зміну і слідувати новим нормам та правилам. Останні як вираження суті соціальних інститутів можуть бути ефективними тільки тоді, коли відповідатимуть глибинним цінностям і настановам суб'єктів. Як виявилося, в естонському випадку така відповідність у переважної більшості народу була і є. Зв'язок із Європою, хоча і розірваний на пів століття російським тоталітаризмом, живив глибинні переконання естонців у цінності свободи. Балти першими поставили під сумнів правомірність загарбання їхніх земель радянською владою – реінкарнацією імперської російської. Звільнившись із тоталітарних лещат, Естонія зробила все можливе, аби приєднатися до європейських структур, убачаючи в них приклад, допомогу і захист. Це стало можливим завдяки визнанню європейських цінностей і готовності їх захищати не лише заради власної держави, а й тих, хто б'ється за їх збереження. Естонський досвід продемонстрував шлях виходу з криз через модернізацію, упровадження нових орієнтирів і додержання їх у всіх сферах життя. Важливо з усією відповідальністю ставитися до тих тенденцій, які вирують у сучасному світі, аби адаптуватися до них і діяти відповідно. Попри стереотип неквапності балтійських народів виявилося, що саме вони швидко зорієнтувалися і рішуче стали на шлях реформ, аби швидше подолати складності перехідного періоду з його неодмінним погіршенням умов життя громадян. Проте національний характер стійкості і наполегливості у створенні модерного суспільства з високим рівнем життя сприяв досягненню мети.

24 лютого 2018 р. Естонія святкувала 100-річчя своєї незалежності. Тодішня президентка країни К. Кальюлайд у своїй промові виголосила: «У світі 192 країни і лише п'ята частина з них багатша за нас» (100 років Естонії). За цими словами досить складно зрозуміти, про яке багатство йшлося. Проте зрозумілим є те, що будь-яке багатство створює людина зі своєю культурою. Культурою життя.

Список використаних джерел:

1. В Естонії – новий уряд. Зеленський уже обговорив із новим прем'єром продовження співпраці (2024, 24 липня). https://vir.volyn.ua/news/v-estonii---noviy-uryad-zelenskiy-uzhe-obhovoriv-iz-novim-premerom-prodovzhennya-spivpratsi-1663

2. Грицак, Я.Й. (2014). 26-й процент, або Як подолати історію. Київ: Фонд Порошенка, 2014. 136 с.
3. Єрмоленко, В. (2020). Щастя, злий Інтернет та наративна економіка – уроки Давосу для України. https://hromadske.ua/posts/shastya-zlij-internet-ta-narativna-ekonomika-uroki-davosu-dlya-ukrayini
4. Мацько, О. (2018). Російське питання. Як «бронзова ніч» допомогла естонцям залишитися в Європі. https://www.dsnews.ua/ukr/world/uspeli-vovremya-kak-bronzovaya-noch-pomogla-estontsam-ostatsya-28022018090000
5. Парламент Естонії визнав Московський патріархат інститутом, що підтримує військову агресію рф (2024). https://www.slovoidilo.ua/2024/05/06/novyna/svit/parlament-estoniyi-vyznav-moskovskyj-patriarxat-instytutom-pidtrymuye-vijskovu-ahresiyu-rf
6. Православ'я – найпоширеніша релігія Естонії. Дані перепису. https://df.news/2022/11/16/pravoslav-ia-najposhyrenisha-relihiia-v-estonii-dani-perepysu/
7. Президентка Естонії стала глобальною захисницею жінок і дітей у рамках ініціативи ООН. https://rubryka.com/2021/06/29/kersti-kalyulajd-v-oon/
8. 100 років Естонії: лише п'ята частина країн сьогодні багатша. //ukrinform.ua/rubric-world/2410996
9. Що прийде на зміну хюге: три нових тренди філософії затишку. https://www.tviysvit.com.ua/shcho-pryide-na-zminu-khiuhe-try-novykh-trendy-filosofii-zatyshku
10. Hofstede Insights: Country comparison // Hofstede-insights.com/country-comparison.
11. World Happiness Report 2024. https://worldhappiness.report/ed/2024/

References:

1. V Estonii – novyi uriad. Zelenskyi uzhe obhovoryv iz novym premierom prodovzhennia spivpratsi (2024, 24 lypnia). [Estonia has new government. Zelensky discussed continued cooperation with the new PM] https://vir.volyn.ua/news/v-estonii---noviy-uryad-zelenskiy-uzhe-obhovoriv-iz-novim-premerom-prodovzhennya-spivpratsi-1663 [In Ukrainian]
2. Hrytsak, Ya.I. (2014). 26-y protsent, abo Yak podolaty istoriiu. [The 26th percent, or Overcoming History] – K.: Fond Poroshenka, 136 s. [In Ukrainian]
3. Yermolenko, V. (2020). Shchastia, zlyi internet ta naratyvna ekonomika – uroky Davosu dlia Ukrainy [Happiness, evil Internet and narrative economy – the lessons of Davos for Ukraine] https://hromadske.ua/posts/shastya-zlij-internet-ta-narativna-ekonomika-uroki-davosu-dlya-ukrayini [In Ukrainian]
4. Matsko, O. (2018). Rosiiske pytannia. Yak «bronzova nich» dopomohla estontsiam zalyshytysia v Yevropi [The Russian issue. How the "Bronze Night" helped Estonians stay in Europe] https://www.dsnews.ua/ukr/world/uspeli-vovremya-kak-bronzovaya-noch-pomogla-estontsam-ostatsya-28022018090000 [In Ukrainian]
5. Parlament Estonii vyznav Moskovskyi patriarkhat instytutom, shcho pidtrymuie viiskovu ahresiiu rf (2024) [Estonian Parliament declares Moscow Patriarchate an institution supporting Russian federation's military aggression] https://www.slovoidilo.ua/2024/05/06/novyna/svit/parlament-estoniyi-vyznav-moskovskyj-patriarxat-instytutom-pidtrymuye-vijskovu-ahresiyu-rf [In Ukrainian]
6. Pravoslavia – naiposhyrenisha relihiia Estonii. Dani perepysu [Orthodoxy the most widespread religion in Estonia. Census data] https://df.news/2022/11/16/pravoslav-ia-najposhyrenisha-relihiia-v-estonii-dani-perepysu/ [In Ukrainian]
7. Prezydentka Estonii stala hlobalnoiu zakhysnytseiu zhinok i ditei u ramkakh initsiatyvy OON [President of Estonia becomes global advocate of women and children under UN initiative] https://rubryka.com/2021/06/29/kersti-kalyulajd-v-oon/ [In Ukrainian]
8. 100 rokiv Estonii: lyshe piata chastyna krain sohodni bahatsha. [Estonia's 100th anniversary: only 1/5 countries richer] //ukrinform.ua/rubric-world/2410996 [In Ukrainian]
9. Shcho pryide na zminu hygge: try novykh trendy filosofii zatyshku [What replaces hygge: three new trends in the philosophy of comfort] https://www.tviysvit.com.ua/shcho-pryide-na-zminu-khiuhe-try-novykh-trendy-filosofii-zatyshku [In Ukrainian]
10. Hofstede Insights: Country comparison //Hofstede-insights.com/country-comparison
11. World Happiness Report 2024. https://worldhappiness.report/ed/2024/